

φωσάτου, τὴν δὲ πόλιν ἔρημον, νεκρὰν κειμένην, γυμνήν, ἄφωνον, μὴ ἔχουσαν εἶδος οὐδὲ κάλλος.

ᾠ Πόλις, Πόλις, πόλεων πασῶν κεφαλή· ᾠ Πόλις, Πόλις, κέντρον τῶν τεσσάρων τοῦ κόσμου μερῶν· ᾠ Πόλις, Πόλις, χριστιανῶν καύχημα καὶ βαρβάρων ἀφανισμός· ᾠ Πόλις, Πόλις, ἄλλη παράδεισος φυτευθεῖσα πρὸς δυσμάς, ἔχουσα ἔνδον φυτὰ παντοῖα βρίθοντα καρποὺς πνευματικούς».

Ἀνεξαρτήτως πρὸς τὰ ὡς ἄνω σημειωθέντα σφάλματα καὶ τυπογραφικὰ ἀβλεπτήματα, ἡ ἐργασία τοῦ V.G., προῖδον ἀξιαγάστου μόχθου καὶ εὐσυνειδησίας, σημαντικὰς ὑπηρεσίας προσφέρει εἰς τὴν πρόοδον τῶν βυζαντινῶν μελετῶν καὶ τῆς ἱστορίας ἐν Ρουμανίᾳ, παρέχουσα εἰς τοὺς ἐρευνητάς ἐν τε τῷ πρωτοτύπῳ καὶ ἐν μεταφράσει ἀξιολογώτατον ἔργον τῆς βυζαντινῆς ἱστοριογραφίας.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Β. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ

Scriptores Byzantini II. Laonic Chalcocondil, Expuneri Istorie in romînește de Vasile Grecu. Editura Academiei Republicii Populare Romîne [București], 1958, 8ον, VIII+357 σελ.

Ὁ προκείμενος τόμος, ἀνήκων, ὡς καὶ ὁ προηγούμενος, εἰς τὸν κάλαμον τοῦ καθηγητοῦ Vasile Grecu, ἀποτελεῖ μετάφρασιν εἰς τὴν ρουμανικὴν γλῶσσαν τοῦ ἔργου « Ἀποδείξεις ἱστοριῶν » Λαονίκου τοῦ Χαλκοκονδύλη. Ἡ συγγραφὴ αὕτη τοῦ διακεκριμένου Ρουμάνου ἐπιστήμονος ἐκδοθεῖσα ἐν Βουκουρεστίῳ ὑπὸ τῆς Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας περιλαμβάνει: α') σύντομον πρόλογον, β') εἰσαγωγὴν εἰς τὸν βίον καὶ τὸ ἔργον τοῦ Χαλκοκονδύλη (σελ. 3-32), γ') τὴν μετάφρασιν (σελ. 25-315) καὶ δ') πλουσιώτατον πίνακα ὀνομάτων καὶ πραγμάτων (σελ. 317-349).

Ὁ συγγραφεὺς λέγει ἐν τῷ Προλόγῳ, ὅτι τὴν μετάφρασιν τοῦ ἔκαμεν ἐκ τῆς τελευταίας ἐν Βουδαπέστη ὑπὸ Eug. Dargó ἐκδόσεως τοῦ Χαλκοκονδύλη (τόμ. I 1922, τόμ. II μέρ. α' 1923 καὶ β' 1927), ἐθεώρησε δὲ καλὸν νὰ σημειώσῃ εἰς τὰ περιθώρια ἐν ἀντιστοιχίᾳ τὰς σελίδας τῆς κατὰ τὸ 1843 ὑπὸ Im. Bekker γενομένης ἐκδόσεως τῆς Βόννης, ἵνα καταστῇ δυνατὸν νὰ

εύρискη τις εὐκόλως ἐν οἰκίδῃποτε ἄλλη ἐκδόσει τὰ χωρία, εἰς τὰ ὁποῖα γίνονται αἱ σχετικαὶ παραπομπαί.

Λόγον ποιούμενος ὁ V. Grecu ἐν τῇ Εἰσαγωγῇ περὶ τοῦ βίου καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Χαλκοκονδύλη, ἐμφανίζει ἐξαιρετικὴν βιβλιογραφικὴν ἐνημερότητα. (Ἐπὶ ἑλληνικῆς πλευρᾶς καλὸν θὰ ἦτο εἶν ἐλάμβανεν ὑπ' ὄψιν καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Νικολάου Τωμαδάκη σύντομον μὲν, ἀλλὰ περιεκτικὴν βιογραφίαν τοῦ Ἀθηναίου ἱστορικοῦ· βλ. Οἱ συγγραφεῖς τῆς ἀλώσεως, Ἀθῆναι, 1953, σελ. 207-213). Συνοψίζων δὲ τὰ πορίσματα τῶν William Miller, Δ. Γρ. Καμπούρογλου, G. Gammelli, E. Darkó καὶ K. Güterbock, ὁ Vas. Grecu μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας ἀνασυνθέτει τὰ περὶ τοῦ βίου καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Χαλκοκονδύλη.

Περὶ τῆς μεταβολῆς τοῦ χριστιανικοῦ του ὀνόματος ἀπὸ Νικολάου εἰς Λαόνικον δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ἐφ' ὅσον μάλιστα ἐκ τῶν πολυαριθμῶν χειρογράφων, διασφωζόντων τὸ ἔργον του, μερικὰ φέρονται ὑπὸ τὸ Νικόλαος, οὐχὶ δὲ τὸ Λαόνικος. Ἀλλὰ καὶ ἡ μαρτυρία τοῦ σχεδὸν συγχρόνου του Antonius Sabellius, ὅστις τὸν ὀνομάζει *auctor gravissimus Nicolaos Chalcocondyles*, διασαφηνίζει ἔτι περισσότερον τὰς περὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἀνδρὸς γνώσεις μας. Ὡς πρὸς τὴν ἐτυμολογίαν τοῦ ἐπωνύμου Χαλκοκονδύλης ὁ Gr. ἀπλῶς ἀναφέρει τὴν γνώμην τοῦ Darkó, ὑποστηρίζοντος τὴν ἐκ τοῦ «κανδήλα ἐκ χαλκοῦ» παραγωγὴν, παραπέμπων εἰς τὰς ἀντιθέτους ἀπόψεις τοῦ Gerland (BNJb. 5 (1926/27) σελ. 431) χωρὶς νὰ ἐκφέρῃ ἰδίαν γνώμην. Σχετικῶς δὲ μὲ τὸν χρόνον τῆς γεννήσεως τοῦ ἀνδρὸς δὲν γνωρίζομεν ἀκριβῶς. Πιθανῶς οὗτος ἐγεννήθη, λέγει, ὀλίγον πρὸ τοῦ 1423, ὡς συνάγεται ἐκ τοῦ ἰδίου του ἔργου καὶ ἐκ τῆς πληροφορίας Κυριακοῦ τοῦ ἔξ Ἀγκῶνος, καθ' ἣν «ὁ Λαόνικος, καίτοι νέος, κατ' Ἰούλιον τοῦ 1447 ἦτο ἐγκρατὴς τῆς ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς παιδείας». Ὁ πατὴρ του Γεώργιος ἐστάλη παρὰ τῆς χήρας τοῦ ἡγεμόνος τῶν Ἀθηνῶν Μαρίας Ἀτσαγιόλη, τὸ γένος Μελισσηνοῦ, συγγενοῦς του, πρὸς Μουράτ τὸν Β'. Ὁ ἱστορικὸς Λαόνικος ἀναφερόμενος εἰς τὴν πρεσβείαν ταύτην δίδει μόνον τὸ ἐπώνυμον τοῦ πρέσβευς «Χαλκοκονδύλης», καθὼς ὁμοίως φαίνεται, πρόκειται κατὰ τὸν Gr. περὶ τοῦ πατρὸς τοῦ ἱστορικοῦ. Ἐξωσθεὶς κατόπιν ἔξ Ἀθηνῶν ὁ Γεώργιος Χαλκοκονδύλης κατέφυγεν εἰς Πελοπόννησον, ἐκεῖθεν δὲ φαίνεται ὅτι ἀπεστάλη παρὰ Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου ὡς πρέσβυς πρὸς τὸν αὐτὸν Μουράτ τὸν Β' ὁ υἱὸς τοῦ Γεωργίου Λαόνικος μὲ σκοπὸν τὴν μεταξὺ τῶν δύο ἡγεμόνων συνεννόησιν. Τὴν τελευταίαν ταύτην γνώμην στηρίζει ὁ Gr. εἰς πληροφορίαν τοῦ ἰδίου Λαονίκου Χαλκοκονδύλη, ὅστις, λέγει, μετ' ἀκριβείας προσονομάζει τὸν πρέσβυν, καθ' ὃν τρόπον γράφει περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του ἀρχόμενος τῆς ἱστορίας του· «ἦν δ' ὁ πρέσβυς Χαλκοκονδύλης Ἀθηναῖος». Ἐκ μόνης ὁμοίως τῆς πληροφορίας ταύτης δὲν δυνάμεθα, νομίζω, νὰ συναγάγομεν ἀσφαλῆς συμπέρασμα περὶ τῆς πρεσβείας τοῦ ἱστορικοῦ, διότι καὶ ὁ

πατήρ του ἦτο Ἄθηναῖος, ὡς καὶ πᾶν ἄλλο μέλος τῆς οἰκογενείας του. Ἄλλως τε παλαιότεροι καὶ νεώτεροι ἐρευνηταὶ δὲν συμφωνοῦν περὶ τοῦ ποῖος ἀκριβῶς τῶν Χαλκοκονδυλῶν ἀπεστάλη ὑπὸ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου πρὸς Μουράτ τὸν Β'. Οὕτως οἱ Κ. Krumbacher καὶ Ν. Τωμαδάκης δέχονται, ὅτι εἰς ἀμφοτέρας τὰς πρὸς τὸν ὡς ἄνω Τοῦρκον ἠγεμόνα ἀποστολὰς ὁ Λαόνικος ἐστάλη ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Μαρίας Ἀτσαγιόλη καὶ τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου. Ἀντιθέτως, οἱ W. Miller καὶ Darkó εἶναι τῆς γνώμης, ὅτι εἰς ἀμφοτέρας τὰς πρεσβείας ἔλαβε μέρος ὁ Γεώργιος. Πρὸς τὴν γνώμην ταύτην κλίνουν καὶ οἱ Κ. Güterbock καὶ Δ. Γρ. Καμπούρογλου. Ἄλλοι ἐρευνηταὶ νομίζουσι, ὅτι δὲν ἀποκλείεται καὶ ἄλλος τις ὑπὸ τὸ αὐτὸ ὄνομα πλὴν τῶν ἀνωτέρω ν' ἀπεστάλη ὡς πρέσβυς πρὸς τὸν Τοῦρκον Σουλτᾶνον. Ὁ Λαόνικος κατὰ τὸν Gr. ἀπέθανε τῷ 1464 ἢ 1465, ὡς ὑπεστηρίχθη καὶ ὑπ' ἄλλων ἐρευνητῶν. Καθὼς δ' ἐξάγεται ἐκ τοῦ ἔργου του, οὗτος ἐκέκτητο πολλὰς καὶ ποικίλας γνώσεις. Ὑπὸ ποίας δὲ συνθήκας ἀπέκτησεν αὐτάς, ἀγνοοῦμεν.

Κατόπιν ὁ Gr., ἀναλύων τὸ ἔργον τοῦ Χαλκοκονδυλῆ, λέγει, ὅτι τοῦτο « τείνει διὰ μιᾶς τουρκο-βυζαντινῆς ἱστορίας, νὰ γίνῃ κατὰ μέγα μέρος μία παγκόσμιος ἱστορία τῆς ἐποχῆς του » (σελ. 10). Δὲν νομίζω, ὅτι ἡ ἀποψις αὕτη διαφέρει τῆς παλαιότερον ὑπὸ Krumbacher ἐκφρασεύσεως, καθ' ἣν « τὸ τουρκικὸν κράτος ἀποτελεῖ τὸ κέντρον περὶ ὃ συνείρεται ἡ διήγησις » (Ἱστορ. τῆς Βυζ. Λογοτεχν., μετάφρ. Γ. Σωτηριάδου, τ. Α' (1897), σελ. 610). Ἦτο δὲ φυσικὸν ὁ Λαόνικος νὰ περιγράψῃ διαφόρους ὑπὸ τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν λαοὺς καὶ χώρας μετὰ τῶν ἠθῶν αὐτῶν καὶ τῶν ἐθίμων.

Ἐκ τῶν ἀρχαίων ἱστορικῶν ὁ Χαλκοκονδυλῆς ἐγνώριζε τὸν Ἡρόδοτον καὶ τὸν Θουκυδίδην. Τὸν Ἡρόδοτον ἐμιμήθη καὶ περιγράφει, ὡς ἐκεῖνος, χώρας ἀγνώστους. Τοῦ Θουκυδίδου μιμεῖται τὴν γλῶσσαν καὶ τὸ ὕφος, ἀλλὰ κατὰ τρόπον ψυχρὸν καὶ ἀναφομοίωτον. Παλαίων δ' οὗτος, προσθέτομεν ἡμεῖς, πρὸς εὐρεσίαν τῆς φράσεως χάνει πολλάκις τὴν κυρίαν λέξιν. Πλὴν τούτου ἡ γλῶσσα του φαίνεται ὑπέικουσα εἰς ὅλως νεώτερον πνεῦμα ἄρχαία ἑλληνικὰ εἶναι μόνον οἱ τύποι καὶ αἱ λέξεις τοῦ βυζαντινοῦ τούτου συγγραφέως, ἐνῶ οἱ σύνδεσμοι τοῦ λόγου, ἡ φρασεολογία καὶ ὁ τρόπος τοῦ σκέπτεσθαι ἀνήκουν εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους.

Ἐκ τῶν βυζαντινῶν ἱστοριογράφων ἐγνώριζε τὸν Νικηφόρον Γρηγοράν καὶ τινὰ ἀγνωστον πηγὴν κοινὴν εἰς αὐτὸν καὶ τὸν Δούκαν. Πιθανῶς, κατὰ τὸν Gr., πολλὰς τῶν πληροφοριῶν του διὰ τοὺς λαοὺς τῆς Δύσεως ἔλαβεν ἐκ λατινικῶν χρονικῶν, ἐφ' ὅσον κατὰ τὸν Κυριακὸν τὸν ἐξ Ἀγκῶνος οὗτος ἦτο κάτοχος, πλὴν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς, καὶ τῆς λατινικῆς γλώσσης. Τὰς περισσοτέρας ὁμοῦ πληροφορίας του ἔλαβεν ἀπὸ τὴν προφορικὴν παράδοσιν, ὡς ὁ ἴδιος λέγει. Ἡ δὲ « τοσαύτης ἐκτάσεως ἀνθρωπογνωσία τοῦ Λαόνικου εἰς ἐποχὴν, καθ' ἣν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ταξιδεύῃ τις εὐκόλως (οὐ μόνον διὰ

τὰ μέσα, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἀνώμαλον κατάστασιν τοῦ κόσμου) δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ προήρχετο ἔξ αὐτοψίας· ἐπομένως καὶ τὰ πολεμικὰ γεγονότα τὰ ὑπὸ τοῦ Χαλκοκονδύλη περιγραφόμενα εἶναι, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ξένα πρὸς τὴν ἰδίαν ἐμπειρίαν, καὶ αὐτὴ ἢ ἄλλοις τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶναι γνωστὴ μέσω τοῦ Δούκα καὶ ἄλλων πληροφορητῶν». (Ν. Β. Τωμαδάκη, Οἱ συγγραφεῖς τῆς ἀλώσεως, σελ. 209).

Σημαντικὴ εἶναι παρ' αὐτῷ ἡ διάκρισις Ρωμαίων καὶ Ἑλλήνων. «Οἱ Ἑλληγες δὲν εἶναι πλέον οἱ ἀρχαῖοι «εἰδωλολάτραι», ἀλλ' οἱ βυζαντινοί. Οἱ Ρωμαῖοι ἀπεναντίας εἶναι οἱ ἀρχαῖοι καὶ οἱ λατινοί» (Αὐτόθι, σελ. 209). Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον παρέλειψεν ὁ V.G. ν' ἀναφέρῃ ἐν τῇ Εἰσαγωγῇ του εἶναι τὸ πολὺ σημαντικὸν διὰ τὸν νεώτερον Ἑλληνισμὸν ζήτημα τῆς «θέσεως» τοῦ Χαλκοκονδύλη ἀπέναντι τοῦ ζητήματος τῆς συνεχείας τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Οὗτος, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ ἔργου του, συνέδεσε τὸν νεώτερον πρὸς τὸν ἀρχαῖον Ἑλληνισμὸν διὰ μέσου τοῦ βυζαντινοῦ.

Ἐν τέλει τῆς Εἰσαγωγῆς του ὁ V.G., ἀναφέρων σχετικὰ χωρία ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ Χαλκοκονδύλη ἀφορῶντα εἰς τὸ παρελθὸν τῶν Ρουμανικῶν χωρῶν, ἔξαιρει τὴν σημασίαν τούτου ὡς πηγῆς διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς πατρίδος του. Ἐνταῦθα ὁ V.G. θὰ ἔπρεπε, νομίζω, νὰ ὑποβάλλῃ εἰς ἔλεγχον κρίσεις τινὰς τοῦ βυζαντινοῦ ἱστοριογράφου, ἀφορώσας εἰς τὸ παρελθὸν τῶν Ρουμανικῶν χωρῶν. Ὅταν λέγῃ π.χ. ὁ Χαλκοκονδύλης, ὅτι δὲν γνωρίζει πόθεν ἦλθον εἰς τὴν Δακίαν οἱ λατινόγλωσσοι, θὰ ἠδύνατό τις νὰ παραπέμψῃ αὐτὸν εἰς τὸν Εὐτρόπιον X, 7 («ex toto orbe Romano» βλ. Ἀντ. Κεραμοπούλου, Τί εἶναι οἱ Κουτσόβλαχοι, Ἐν Ἀθήναις, 1939, σελ. 27, σημ. 2). Ὅμοίως ἐχρειάζετο κριτικὴν βάσανον τὸ χωρίον τὸ σχετικὸν μὲ τὴν ἐκ Δακίας κάθοδον τῶν Βλάχων τῆς Πίνδου (βλ. Ἀντ. Κεραμοπούλου, ἔνθ' ἀν., σελ. 24). Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὰς ποικίλας μυθώδεις ἐθνογραφικὰς περιγραφὰς του, πρέπει νὰ προστεθῇ, ὅτι τοῦτο ὀφείλεται κυρίως εἰς τὴν δυσκολίαν τῆς συλλογῆς πληροφοριῶν κατὰ τοὺς τελευταίους βυζαντινοὺς αἰῶνας, καθ' οὓς ἡ διεύθυνσις τῆς πολιτικῆς ἔξουσίας ἐξέφυγεν ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν βυζαντινῶν καὶ περιῆλθεν εἰς ξένους λαοὺς, καὶ τὴν χρησιμοποίησιν πληροφοριῶν εἰλημμένων ἐκ τῆς ἀνευθύνου προφορικῆς παραδόσεως.

Ὁ V.G. μεταφράσας ρουμανιστὶ τὸ ἔργον τοῦ Χαλκοκονδύλη μεγίστας συνήντησε δυσχερείας. Ἐάν, λέγει, ἐν τῇ ρουμανικῇ μεταφράσει θὰ συναντήσῃ τις χωρία σκοτεινά, ὀφείλει νὰ γνωρίζῃ, ὅτι οὕτως ἔχουσι καὶ ἐν τῷ ἑλληνικῷ κειμένῳ. Πρὸς διασάφησιν δὲ τούτων προσέθηκεν ὑποσελιδίους σημειώσεις καὶ σχόλια. Ὁ Ρουμᾶνος καθηγητῆς προσεπάθησε νὰ παραμείνῃ πιστὸς κατὰ τὸ δυνατόν εἰς τὸ ἑλληνικὸν κείμενον. Καὶ ἐμόχησε, πράγματι, διὰ νὰ «μεταφράσῃ» οὐχὶ δὲ νὰ «ἐρμηνεύσῃ» τὸν Χαλκοκονδύλην. Καὶ ἐπέτυχεν ν' ἀποδώσῃ διὰ πρώτην φορὰν εἰς τὴν ρουμανικὴν γλῶσσαν οὐ μόνον τὰ πράγματα, ἀλλ' ἔν τινι μέτρῳ καὶ τὸ ὕφος τοῦ βυζαντινοῦ ἱστορικοῦ.

Ἡ μετάφρασις αὕτη μετὰ τῶν ἀξιολόγων πινάκων τῆς θ' ἀποτελέσῃ ἀπαραίτητον βοήθημα εἰς τοὺς ἐν Ρουμανίᾳ ἐρευνητὰς τῆς ἱστορίας τῶν ὑστέρων βυζαντινῶν χρόνων. Ὅθεν χάριτες ὀφείλονται εἰς τὸν V. Grecu, ὅστις οὐδενὸς ἐφείσθη κόπου πρὸς συγγραφὴν τοιοῦτου ἔργου, καὶ εἰς τὴν Ρουμανικὴν Ἀκαδημίαν, ἣτις ἀνέλαβε τὴν δημοσίευσιν αὐτοῦ.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Β. ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΔΗΣ

Francis Dvornik, The Idea of Apostolicity in Byzantium and the Legend of the Apostle Andrew, Harvard University Press, Cambridge Mass., 1958, σ. X+342.

Εἶναι γνωστὸς εἰς τοὺς Ἕλληνας βυζαντινολόγους ὁ καθηγητὴς Dvornik καὶ ἐκ τῶν παλαιότερων ἐπὶ τῆς μεσαιωνικῆς ἱστορίας τῶν Σλάβων μελετῶν του, μάλιστα δὲ ἐκ τοῦ πρό τινων ἐτῶν δημοσιευθέντος ἔργου του περὶ Φωτίου καὶ Ἐκκλησιαστικοῦ Σχίσματος τοῦ 867.

Εἰς τὸ μετὰ χειρᾶς βιβλίον ὁ καθηγ. Dvornik μελετᾷ τὴν ἐμφάνισιν, ἐξέλιξιν καὶ τὸν ρόλον τὸν ὁποῖον διεδραμάτισεν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας ἡ ἰδέα τῆς ἀποστολικότητος, τῆς τιμητικῆς δηλαδὴ διακρίσεως ἐκκλησιῶν τινων, τῆς πηγαζούσης ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι αὐταὶ ἰδρύθησαν ὑπὸ τινος τῶν Ἀποστόλων (sedes apostolica). Τὸ ὄλον θέμα ἐρυννᾶται, ὡς ὁ τίτλος δηλοῖ, ἐν σχέσει πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Βυζαντίου καὶ ἰδιαίτερος τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως, τὸ ὁποῖον, ἐν τῇ ἀμύνη του ἔναντι τοῦ τὴν Πέτρειον καταγωγὴν τοῦ θρόνου του ἐπικαλουμένου καὶ ἀπόλυτον μοναρχίαν ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας ἀξιοῦντος ἐπισκόπου Ρώμης, ἐδέχθη καὶ ἀνέπτυξε παλαιὰν παράδοσιν, καθ' ἣν ὁ Πρωτόκλητος τῶν Ἀποστόλων Ἀνδρέας ὑπῆρξεν ὁ ἰδρυτὴς τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Βυζαντίου.

Εἰς τὴν οὐσίαν ἡ πρώϊμος διάστασις μεταξὺ Ρώμης καὶ Κωνσταντινουπόλεως ἀπῆλκει δύο διαφορετικὰς ἀντιλήψεις περὶ ἐκκλησιαστικῆς ὀργανώσεως καὶ διοικήσεως. Εἰς τὴν Ἀνατολήν, ὡς ὁ συγγραφεὺς ἀναλύει ἐν τῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ (σ. 3-38), ὡς βᾶσις τῆς κατὰ τὸν τρίτον αἰῶνα ἐμφανισθείσης διαιρέσεως τῆς Ἐκκλησίας εἰς Μητροπόλεις, Ἐξαρχίας καὶ ἀργότερον εἰς Πατριαρχεῖα ἐτέθη ἡ φυσικὴ καὶ διοικητικὴ διαίρεσις τοῦ κράτους. Ἡ ἀρχὴ αὕτη τῆς προσαρμογῆς τῆς διοικητικῆς διαιρέσεως τῆς ἐκκλησίας πρὸς τὴν πολιτικὴν διαίρεσιν τοῦ κράτους ἔφερε τὸν ἐπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως, ὡς προκαθήμενον τῆς ἐκκλησίας τῆς πρωτευούσης τοῦ κράτους, εἰς ἐκτάκτως τιμητικὴν θέσιν.

Εἰς τὴν Δύσιν ὅμως ἴσχυον ἄλλα μέτρα καὶ σταθμά. Ὡς βᾶσις τῆς